

ANNO DOMINI DCCXXXIX.

S. WILLIBRORDUS,

ULTRAJECTINUS EPISCOPUS.

NOTITIÆ HISTORICÆ IN S. WILLIBRORDUM.

I.

(Hadr. Barlandi Traject. epp. Catalog.)

Willibrordus, natione Saxo-Britannus, primus fuit Trajectensium antistes, qui dignitatem adeptus Clementis nomen assumpsit. Pueritia huic exacta inter viros pietate insignes, quorum assidua consuetudine juvenis et optimus evasit, et in studiis bonarum artium ita paucis annis profecit, ut æquales suos rerum scientia infinitis partibus anteierit. Postea sacris initiatus, trigesimo ætatis anno proficiscitur in Germaniam, ubi sua prædicatione multos mortales ad unius Dei cultum pertraxit; sed et aliis perulstratis regionibus, dogma Christianum longe lateque propagavit. Per hæc atque alia pietatis opera Ecclesiæ Trajectensi præfectus, Christi nomen suorum animis inserendo, longe optimum egit antistitem. Quod hodie est in ea urbe divi Martini celebre templum idem consecravit; potiusque est dignitate annis ferme XL.

II.

(Gerardi Novionagi Traject. epp. Catalog.)

Anno a Nativitate Salvatoris Domini ac Dei nostri Jesu Christi sexcentesimo nonagesimo, Willibrordus

A presbyter, ex Britannia clarissima insula (quam eo sæculo Angli-Saxones, devictis Britannis, sui juris nominisque fecerant) ad inferam Germaniam (quæ etiam tum Francia dicebatur) veniens, a Sergio Romano pontifice, petente piissimo Francorum principe Pippino, Ultrajectinus archiepiscopus Romæ natali divæ Cecilie die ordinatus est, accepto Clementis nomine. Hinc ad arcem Orientalium Francorum Ultrajectum rediens, a Pippino illic episcopalis cathedræ locum accepit, et templum non admodum magnum in S. Crucis honorem ædificavit, in quo etiam primum Christiani lavacri fontem sacravit. Postea eo loci quo divi Thomæ apostoli templum a Danis Normannisque eversum fuerat, non procul ab arce Wiltaburgo (quam Ultrajectum Gallice dictam Beda testatur), templum aliud ædificandum curavit, et centum cœnobitas integræ vitæ, ut divino cultu insisterent assidui, congregavit; voluitque hoc templum primum et caput suæ esse diœceseos. Tandem, cum magna vitæ sanctitate quadraginta annis Ultrajectinæ Ecclesiæ præfuisset, vita functus, divorum numero adscriptus est.

DIPLOMATA AD S. WILLIBRORDUM VEL AB EO COLLATA.

I.

(Brequigny, Diplom. t. II nov. edit.)

Char: a qua Hedenus, vir illustis, Willibrordo episcopo dona confert (ann. 704).

In Christi nomine. Dum in præsentī vita quisque conversari videtur, et hanc caducam vitam morte finiendam vigilantē mente perspexerit, cogitare debet quatenus animæ suæ in futuro apud Deum mercedem et refrigerium, dum ipse vivit, conquirat. Idcirco ego Hedenus, vir illustis, una cum conjuge mea clarissima Theodrada, aliquid de rebus nostris pro amore Christi et remissione peccatorum nostrorum, et mercede futura, Deo et domno Patri nostro in Christo Willibrordo episcopo dare disposuimus, quod et ita fecimus, id est, curtem nostram in loco nuncupante Arnestali super fluvio Huitteio, cum omni integritate sua, id est casis, curtūdis, campis,

pratis, pascuis, silvis, aquis aquarumque decursibus, mobili et immobili, mancipiis et jumentis, vaccariis, pastoribus, porcariis, et quicquid ad ipsam pertinere videtur a die præsentī, totum ad integrum in tuam potestatem, domine Pater venerande, trado atque transfundo, ut habeas, teneas et possideas, et cui volueris in Dei nomine dimittas. Et in castello Mulenberge donamus tibi tres casatas cum mancipiis, una cum omni peculiari eorum, et centum diurnales, id est jugera, de terra aratoria, propter aquam et ligna trahenda. Et in curte nostra alia nuncupante Mouhore, donamus tibi VII hobas, et VII casatas, et CCC diurnales de terra, et tertiam partem de silva ad eandem curtem pertinentem, et prata ad L caradas secandas, et porcarios duos cum L porcis, et vaccarios duos cum XII vaccis. Has casatas ibidem manentes cum omni peculio vel laborato eorum

Edidit Martenius ex chartario Epternacensi, Ampliss. collect. t. I, col. 43; recuderunt Eckartus, Franc. orient. tom. I, pag. 311; Bertholetus, Hist. Luxemb., t. II, pag. 24; Hontheimius, Hist. Trevir. dipl. t. II, pag. 99; omnes ex Martenio, excepto tamen Bertholeto, qui chartulario Epternacensi usus est. Hedenum Eckartus Hetanum quoque dictum

monet, ducis Thuringiæ Gozberti filium; et id, p. 312, etc., pluribus argumentis astruit quæ huic instrumento elucidando inserviunt, sed quibus hic immorari nostri instituti non est, nec id s:unt notis nostris statuti limites. Aliam Hedeni chartam infra exhibebimus sub anno 716, pag. 308.

quod habent vel habere noscuntur, totum tibi ad integrum trado. Has res omnes superius intimatas tibi domno et Patri in Christo nostro damus, donatumque esse perennis temporibus volumus, ut habeas, tuisque habendum derelinquas, vel quidquid exinde facere volueris liberam et firmissimam in omnibus habeas potestatem. Si quis vero, quod futurum esse non credo, nos ipsi, quod absit, aut aliquis de heredibus aut proheredibus nostris contra hanc donationis nostræ cartulam venire tentaverit, et eam infringere voluerit, et tibi de istis jam rebus aliquid quasi hereditario jure auferre conaverit, primitus iram omnipotentis Dei incurrat, et sanctorum angelorum, et a liminibus Ecclesiæ Dei vel comunione sanctorum extraneus efficiatur, et lepram Giezi vel percussione Ananiæ et Saphiræ consequatur, partemque habeat cum Juda Scariothe qui Dominum tradidit, et insuper inferat tibi, una cum cogente fisco, auri libras v, argenti pondo xv, et nec sic quidem quod repetit evindicare valeat, sed frustrata ejus vanitate, hæc carta perennis temporibus firma et immobilis permaneat, astipulatione subnixâ. Actum publice in castello Virteburh, sub die Kalendas Maias, anno x regni domni Childeberti gloriosi regis ^a. Ego Laurentius, indignus presbyter, jubente domino Hedeni duce, viro illustri, hanc donationis cartulam scripsi et in Dei nomine subscripsi. Ego Hedenus hanc donationis cartam a me factam et ante me lectam, propria manu firmavi et subscripsi cum Theodrada. Ego Thuringus, filius Hedeni, donationem patris mei firmavi. Rocchus. Doda.

II.

Charta qua Irmina abbatisa Willibrordo episcopo concedit quiddam sibi possidet in villa Stanheim ^b (ann. 704).

Domino sancto et in Christo apostolico Patri Willibrordo episcopo, Irmina, in Christo Deo sacrata abbatisa donatrix. Quidquid unusquisque homo de rebus suis ad loca sanctorum et servorum Dei spontanea voluntate condonaverit, hoc sibi apud Deum mercedis præmium credit recipere in futuro. Idcirco ego Irmina dono vobis ad monasterium vestrum Epternaco, quod nos a novo construximus, situm super fluvio Sura, in honore sanctæ Trinitate vel

^a Etsi ex eodem fonte hæc charta ab editoribus deprompta fuerit, discrepant tamen notæ chronologicæ. Juxta Martenium, ipsis Kalendis Maii data fuit, et sic Eckartus; apud Honthheimium vero et Bertholetum, emissa est die decima Kalendas.

^b Vulgavit Martenius, *Ampliss. collect. t. I, col. 42*, ex chartario Epternacense; recedit Honthheimius, *Hist. Trevir. dipl. t. I, pag. 401*. Alias diximus de Irmina abbatisa et Willibrordo episcopo Trajectino. In charta Irminæ, quam supra, pag. 250, exhibuimus, subscribunt Basinus et Leodowinus, ambo cum titulo episcopi; et revera ambo Trevirenses infulas assecuti sunt, ut jam monuimus, ac iisdem temporibus episcopali titulo insigniti, quamvis Basinus ecclesiæ regimen Leodoino dimisisset. Hic Basinus episcopus subscribit, et Leodoinus presbyter. An Leodoinus ille idem est ac Leodowinus qui aliis Irminæ chartis sub episcopi titulo sub-

sanctorum, donatumque in perpetuum esse volo ad possidendum, hoc est quantumcumque a die præsentis in villa Stanheim, sita super fluvio Sura, mea possessio vel donatio est, tam domibus quam ædificiis, mansis, mancipiis, vineis, pratis, pascuis, sylvis, aquis aquarumque decursibus, sub ea conditione, ut quicquid a die præsentis vos vel pars monasterii exinde facere voluerit, liberam et firmissimam in omnibus habeatis potestatem faciendi, et nullus repetitionem ex hoc habere vereamini. Si quis vero, quod fieri non credimus, tam ego quam aliquis de heredibus aut coheredibus meis, vel quælibet opposita persona, contra hanc nostræ donationis cartulam venire conatus fuerit, aut eam irrumpere voluerit, primitus iram Dei omnipotentis incurrat, et insuper inferat fisco auri libram unam, argenti pondo duo, nec sic quod repetit ullatenus possit evindicare, manente nihilominus firmitate.

Actum Treveri, viii Idus Maias, anno x Childeberti regis. — Ego Huncio, in Christi nomine presbyter, rogante domna Irmina abbatisa, hanc cartulam donationis perscripsi, et ipsa subter manu propria cum testibus firmavi. — Ego Irmina relegi et subscripsi. — Basinus episcopus. — Radobertus. — Dagoinus. — Leodoinus presbyter. — Gaucebertus. — Caribertus. — Magnobertus. — Quitario. — Trasebertus. — Waltarius diaconus. — Bobo ^c.

III.

Charta qua Aengilbaldus Willibrordo episcopo concedit quiddam sibi competit in villa Waderlo ^d (ann. 704).

Domino vere sancto et apostolico patri Willibrordo episcopo, Aengilbaldus filius Hildiboldi quondam, donator, salutem in Domino. Dum quisque in præsentis sæculo conversare videtur, cogitare necesse est qualiter animam suam de peccato et poena æterna liberare debeat. Idcirco, ego Aengilbaldus, pro salute animæ meæ vel requie sempiterna, trado tibi, Willibrordo episcopo, terram in loco vel villa nuncupata Waderlo, super fluvium Dutmala, cum omnibus qui ibidem hereditario jure vel laboratu legitime possidere visus sum, totum a die præsentis tibi trado atque in tuam potestatem transfundo, id est, tam terras aratorias cum campis, pratis, pascuis,

D

scripsit? Id minime arbitramur; cum ejus nomen inter alia testium nullo dignitatis titulo subscribentium nomina promiscue jaceat.

^c Edimus ad fidem apographi ex chartulario Epternacensi in chartophylacio nostro.

^d Edidit Martenius, *Ampliss. collect. t. I, col. 14*, ex chartario Epternacense; recedit Honthheimius, *Hist. Trevir. dipl. t. I, pag. 402*, ex Martenio. Nihil ad hanc chartam nobis notandum suppetit, nisi quod Martenius, in rerum indice ad tomum primum collectionis suæ amplissimæ, oscitanter Aengilbaldum confuderit cum Aengelberto. Alter ab altero plane diversus: Aengilbaldus enim hic dicitur filius Hildiboldi; Aengelbertus vero, teste Martenio ipso, ubi supra, col. 49, filius Gaboerti. Ansam errandi præbuit nominum similitudo, et quod circa idem tempus uterque eidem Willibrordo episcopo donatus est.

aquis aquarumque decursibus, mobilibus et immobilibus, et silvam ad eundem locum pertinentem, et viii casatas cum hominibus et mancipiis, et cum omni peculio suo. Hæc omnia a die præsentis tibi dono, Jonatumque perennis temporibus esse volo, ut habeas, teneas atque possideas, tuisque ad habendam derelinquas, et quicquid exinde facere volueris, liberam atque firmissimam in omnibus habeas potestatem. Si quis vero, quod futurum esse non credo, heredum vel proheredum meorum, vel quilibet opposita persona, contra hanc donationis cartulam venire tentaverit, et eam infringere conaverit, primitus iram Dei omnipotentis incurrat et sanctorum angelorum, et a liminibus Ecclesiæ alienetur, partemque habeat cum Juda, et ultionem Ananiæ et Zaphiræ, vel lepra Giezi percutiatur, et inferat fisci juribus auri libram unam, argenti pondo x, nec sic quod repetit evindicare valeat, sed firma et immobilis hæc donatio perennis temporibus permaneat stipulatione subnixâ.

Actum publice in loco Bittinum, coram testibus, anno x regni domini nostri Childeberti gloriosissimi regis, sub die Calendas Octobris.—Ego Aengilbaldus hanc cartulam relegi et confirmavi. — Onsbaldus, — Eburumes, — Edilhardes, — Robertes, — Tolbaldes, — Etrele, — Eutlinde, — Bertlinde, subscripserunt. — Ego Elduynus presbyter, rogante Aengilbaldo viro illustri, scripsi et subscripsi, signumque crucis adfixi †.

IV.

Charta qua Pipinus et Plectrudis, uxor ejus, concedunt Epternacensi monasterio medietatem ipsius Epternaci ^a (ann. 706).

Ego in Dei nomine, iuluster vir Pipinus, filius Ansgisilli quondam, nec non illustris matrona mea Plectrudis, filia Hugoberti quondam, cogitantes casum humanæ fragilitatis qualiter peccata nostra possumus abluere, et donante Domino ad æterna gaudia pervenire; idcirco, ob honorem Domini nostri Jesu Christi, donamus donatumque in perpetuum esse volumus ad monasterium quod est in honore sanctissimæ Trinitatis et Apostolorum Petri et Pauli, et sancti Joannis Baptistæ, in loco cognomento Epternaco, in pago Bodensi, super fluvio Sara, in re proprietatis nostræ ædificatum, ubi decernimus et constituimus virum strenuum et Dei cultorem apostolicum dominum Willibrordum episcopum, una cum turba monachorum sub sua congre-

^a Fragmentum hujus chartæ ex ms. Epternacensi edidit Browerus, *Annal. Trevir.* t. I, pag. 360, quod recuderunt Cointius, *Annal.* t. IV, pag. 446, et Poppenus, *suppl. ad Opera dipl. Miræi.* t. II, pag. 805. Integram vulgaverunt ex archivo Epternacensi Calmetus, *Hist. Lothar.* t. I, prob. col. 84; Bertholemus, *Hist. Luxemb.* t. II, prob. pag. 25, et Hontheimius, *Hist. Trevir. dipl.* t. I, pag. 403. Nomen patris Plectrudis ignorabatur antequam prodiret hoc instrumentum, ut notat Eckartus, *Franc. orient. lib.* xvi, n. 25. Medietas alia Epternaci anno 698 concessa fuerat Willibrordo ab Irmina, cujus donationis chartam, p. 250, supra exhibuimus.

gatione vita sancta et regulari degere et conversari, hoc est, medietatem de ipso Epternaco, quam Theodardus quondam dux ibidem tenuit, et postea filius eius Theodardus quondam nobis tradidit, præter illam quam Ermina in ipso Epternaco tenuit, quantumcumque in ipsa medietate nostra in ipso Epternaco, a præsentis die, nostra videtur esse possessio vel donatio, cum terris, cum domibus, ædificiis, æcolabus, mancipiis, litis ^b, sylvis, campis, pratis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, mobilibus et immobilibus, farinariis, pecoribus utriusque sexus, quantum in ipsa medietate, in ipso Epternaco præsentis tempore possidemus, cum omni integritate de jure et donatione nostra, in jure et donatione prædicti monasterii, vel rectoribus suis seu successoribus et omni congregationi ibidem consistenti, tradimus atque delegamus perpetualiter in Dei nomine ad possidendum, ut ibidem in tempore pro mercede nostra proficiat in augmentis, ea ratione ut ipsum monasterium in nostra vel heredum nostrorum donatione vel defensione inantea semper permanent. Et illud nobis placuit inserendum, si fuerit ullus de heredibus nostris, vel propinquis nostris, seu quolibet ulla extranea aut opposita persona, quæ contra hanc donationem, quam nos plena et integra donatione pro animæ nostræ remedio fieri et affirmare rogavimus, venire aut agere tentaverit, et ipsa charta ad releendum ei ostensa fuerit, et se ex hoc compescere noluerit, primitus iram Dei incurrat, et a liminibus sanctorum efficiatur extraneus, et inferat partibus ipsius monasterii, vel cui litam intulerit, tantum et aliud tantum, quantum res eo ipso tempore emelioratæ valuerint, et inferat, una cum socio fisco, auri libras decem, argenti pondo viginti coactus exsolvat, et quod repetit evindicare non valeat, sed præsens donatio ad instar testamenti cum stipulatione adnixa omni tempore firma stabilitate capiat firmitatem.

Actum Gaimundas ^c, publice, sub die tertia Idus Maias, anno duodecimo regni domini nostri Childeberti gloriosissimi regis. Pipinus et conjux ejus Plectrudis. — Drogo. — Cuchobertus episcopus. — Garebaldus episcopus. — Bernarius episcopus. — Constantinus episcopus. — Josephus. — Wintharius episcopus. — Chariganto. — Agione. — Grodobaldus. — Cardimus. — Remedius. — Raimingus, jussus a Pipino et Plectrude, scripsi et Harduino.

^b Liti hic memorati sic forte dicuntur, quasi Latissarum terrarum coloni. Sic in formula Lindembrogli 62. At quare venditi? Num erant servi? Minime, meo judicio. Vox *litis* significat, vel terras *litiscolendas* traditas, vel census a *litis* ipsis præstilos, qui *testimonia* nominantur in documentis. Vide imprimis quintam novarum formularum Baluzii, Cæmque hac voce.

^c Gaimundæ, ad Saras et Blossæ confluentes, juxta Hontheimium, hodie Gemunda, Teutonice *Saargemundem*, nobis *Saargemina*. Conjectit Hontheimius hic habitum fuisse a Pipino conventum episcoporum, qui huic ipsius donationi subscripserunt.

V

Charta qua Pipinus, filius Ansgisil, monasterium Epternacense sub sua defensione suscipit, et fratribus ibi congregatis concedit ut, defuncto Willibrordo, sibi ex semetipsis constituent abbatem ^a (ann. 706).

Semper humana fragilitas casus inevitabiles debet perpendere, ut quandoquidem repentina supervenerit transpositio, non habeat in nobis quod puniat, sed inveniat quod coronet, juxta mandatum Domini: *Date et dabitur vobis*; et illud: *Facite eleemosynam, et omnia munda sunt vobis*. Idcirco ego in Dei nomine illuster vir Pippinus, filius Ansgisili quondam, nec non et illustris matrona mea Plectrudis, filia Hugoberti quondam, cogitantes casum humanæ fragilitatis, qualiter peccata nostra possemus abluere, et Deo donante ad æterna gaudia pertingere, concedimus domino Patri nostro viro apostolico Willibrordo episcopo, de monasterio Epternaco, sito in pago Bedensi, super fluvio Sura, quod ipse, donante Deo, ædificavit in rebus proprietatis nostræ, et unde ipse beatus Willibrordus testamentum confirmavit, ut sub nostra defensione haberemus ac heredum nostrorum. Unde placuit nobis ut apostolico Patri nostro Willibrordo ipsa monasterium confirmaremus: quod ita et fecimus, eo modo, ut ibidem fratres peregrinos, vel alios Deum timentes, congregent, ut ibidem secundum ordinem sanctum degere et conversari debeant. Et illud itidem nobis placuit hærendum, ut, cum ipse beatus Willibrordus de hac luce migraverit, ipsi fratres quem ex semetipsis elegerint, sibi constituent abbatem, ea ratione ut heredibus nostris in omnibus fidelis appareat, et ibidem secundum ordinem sanctum degat, et sub nostro mundiburdio vel defensione persistat. Et si quis Deum timens, tam de parte nostra quam et de reliquis hominibus, de suis rebus ad ipsum monasterium condonare et confirmare deliberaverit, vel quidquid ibidem, Deo inspirante, de collatis bonis obtulerit, Deo propitio, eis proficiat in augmentis. Si quis vero, quod minime credimus esse futurum, si fuerit alius de heredibus aut propinquis nostris, seu quælibet extranea aut opposita persona, quæ contra hæc nostram confirmationem, quam nos pro divino intuitu, vel animæ nostræ remedio, fieri aut firmare rogavimus, venire voluerit aut infringere, et ista carta ei ostensa fuerit ad relegendum, et se ex hoc compescere noluerit, imprimitus iræ Dei omnipotentis

^a Eodem die quo Pipinus chartam quæ proxima præcedit Epternacensi monasterio concesserat, hæc alteram emisit, quam Martenius ex Epternacensi chartario deprompsit, *Ampliss. collect. t. I, pag. 15*, et recuderunt Honthelmus, *Hist. Trevir. diplom. t. I, pag. 104*, ac Collectores scriptorum rerum Francicarum, *t. IV, pag. 683*. Nos accuratius edimus, ad fidem transumpti, cum eodem chartario, *t. II, fol. 30, vº et seq.*, quod vocatur liber aureus, a D. Colloz, sancti Agerici Virdunensis subpriori, diligenter collati anno 1781, et in chartophylacio nostro repositi a D. Tabouillot congregationis sancti Vitoni. Hædem vallatur subscriptionibus quibus charta altera ejusdem diei. Inter alios subscribit Drogo, quod in chartulario per compendium scribitur *Drogo*,

A incurrat offensam, et a liminibus sanctorum efficiatur extraneus et insuper inferat partibus ejusdem loci, et fratribus tunc tempore ibidem servientibus, aut cui litem intulerit, tantum et aliud tantum quantum res ipsæ eo tempore emelioratæ valuerint, et insuper inferat, cum socio fisco, auri libras x, argenti pondo xx, coactus exsolvat, et quod repetit evindicare non valeat, sed præsens confirmatio, ad instar testamenti, constipulatione adnixa, omni tempore firma stabilitate capiat firmitatem.

Actum Gaimundas publice, sub die III Idus Maias, anno XII regni domni nostri Childeberti gloriosi regis. Pippinus et Plectrudis. — Drogo, Chugobertus, Gerbaldus, Bernarius, Constantinus, Josephus, episcopi. — Winitharius. — Agione. — Remedius. — Ramingus, jussus a Pippino et Plectrude scripsi, et Hardoino.

VI.

Charta qua Aengelbertus W. (Willibrordo episcopo) dona confert in Alfheim, loco Toxandriæ ^b (ann. 709).

In Christi nomine, domno sanctissimo et dilectissimo patri W. episcopo, Aengelbertus filius Goberto quondam, donator. Dum leges et jura sinunt, et convenientia Francorum est ut de facultatibus suis quisque quod facere voluerit liberam habeat potestatem, et necesse est ut quisque pro incerto hujus vitæ exitu de rebus suis aliquid ad Dei partem committat, ut per hoc indulgentiam facinorum suorum percipiat. Idcirco ego Aengelbertus, pro remedio animæ meæ seu retributione æterna, aliquid tibi, domine Pater et pontifex W., de rebus meis donare decrevi, quod et ita feci: hoc est, in pago Toxandriæ, in loco nuncupante Alfheim, quod mihi ex paterno jure legitime provenit, hoc est casatas XI, cum sala et curticle meo, quem ad præsens habere visus sum, cum mancipiis et omni peculio eorum. Hæc omnia tibi a die præsentis trado atque transfundo, cum omni integritate vel adjacentiis eorum, hoc est, casis, curticulis, silvis, terris, pratis, pascuis, et aratoria terra, aquis aquarumque decursibus, mobili et immobili, egressu vel ingressu, et watrischafo ^c. Hæc omnia tibi do, donatumque esse perhennis temporibus volo: hoc habeas, teneas, possideas, tuisque ad possidendum relinquant, et quicquid exinde facere volueris liberam et firmissimam in omnibus habeas potestatem. Si quis vero,

male in Editis *Drodo*. De Gaimundis, vide supra, annot. I.

^b Vulgavit Martenius, *Ampliss. coll. t. I, col. 16*, ex chartulario Epternacensi; recuderunt ex Martenio Poppenus, *Operum diplom. Miræi suppl. t. III, pag. 285*, et Honthelmus, *Hist. Trevir. diplom. t. I, pag. 105*. Edimus ad fidem Martenii. Directa est charta hæc ad Willibrordum, Trajectinum episcopum et abbatem Epternacensem, ut liquet ex testamento ipsius Willibrordi, quod ordine suo proferemus, pag. 349, et quo *villam Alfheim in pago Toxandriæ* sibi ab Engelberto donatam memorat.

^c *Watrischafo* interpretatur Honthelmus, *piacinam seu reservatorium aquaticum*; vide annot. 3, pag. 284.

quod futurum esse non credo, ego ipse aut ullus de A heredibus aut propinquis nostris, seu quolibet extranea aut opposita persona, quæ contra hanc nostram confirmationem, quam nos pro divino intuitu vel animæ nostræ remedio fieri aut firmare rogavimus, venire voluerit aut infringere, et ista carta ei ostensa fuerit ad relegendum, et se ex hoc compescere noluerit, inprimitus iræ Dei omnipotentis incurrat offensam, et a liminibus sanctorum efficiatur extraneus, et inferat tibi, una cum cogente fisco, auri libras v, argenti pondo x; et nec sic quod repetit evindicare valeat, sed firma et immobilis hæc nostra donatio permaneat, adstipulatione subnixâ. Actum publice Tilliburgis, xii Calendas Junias, anno xv Childeberti gloriosissimi regis. Et do tibi in pago Testeventi super Mosam, loco Birni, casata B nam, cum omni peculio. — Ego Virgilius presbyter scripsi. — Aengelbertus. — Werengato frater ejus. — Paulus presbyter. — Aldrao. — Alduino. — Nargaoto. — Egisgaro. — Nanduiano.

VII.

Charta qua Bertilendis, Deo sacrata, Willibrordo episcopo donat quiddam de materna hæreditate possidet in Texandria^a (ann. 710).

In Christi nomine. Domino sanctissimo et venerabili patri W. episcopo, Bertilindis filia Wigibaldi, consecrata Deo, donatrix. Quisquis ad Dei partes vel ad loca sanctorum aliquid de rebus suis dare vel delegare voluerit, hoc solemnî scriptura firmetur, ut præceptorum serie fides rata atque probata celebretur: quod et faciendum æstimans, et considerans hujus vitæ incertum fragilemque statum, aliquid tibi de rebus meis, domne pater pontifex, pro remedio animæ meæ, seu orationum tuarum immarcescibili fructu, donandum decrevi, quod et ita feci, dans tibi in pago Texandrensi, loco Hoccascaute, super fluvio Dudmala, quod mihi mater mea Oadrada hereditario jure legitime reliquit: hoc est, casatas v, cum sala^b et curtiele meo, quod ad præsens habere visa sum, cum mancipiis quinque, et uxoribus et infantibus eorum. Hæc omnia tibi a die præsentî, pro mercedis meæ augmento dono, ac de mea in tuam transfundo potestatem, cum omni peculiari eorum,

^a Martenius edidit, Ampliss. collect. t. I, col. 17, ex chartario Epternacensi; recedit Hontheimius, Hist. Trevir. dipl. t. I, p. 106. Maternam hæreditatem donat Bertilendis Willibrordo episcopo, qui simul fuit abbas Epternacensis. Is jam dona acceperat ab Aengilberto, cujus chartam supra, pag. 280, edidimus; et ipse Aengilbertus Bertilendis donationi subscribit. Ea autem fuit monialis Calensis, ut conjicere licet ex eo quod Calæ charta data fuerit. Calæ vero ante annum 1789 erat monasterium celebre virginum non procul a Parisiis. E nobili prosapia ortam fuisse Bertilendam patet ex ipso chartæ contextu; et in subscriptione insignitur titulo feminæ illiusris. Etsi dicatur Deo sacrata virgo, bona magna possidebat, quorum partem delegat ad plios usus. Cave ne ipsam confundas cum Bertilana Calensis abbatissa prima: hæc enim jam ab octo annis decesserat, cum data fuit charta quam exhibemus.

^b Hæc voce, quæ nondum occurrerat in documentis hujusce collectionis, significari domum nemo non dubitat. Unde Eccardus, in legis Salicæ commenta-

hoc est, casis, curticlis, silvis, terris, pratis, pascuis, et aratoria terra, aquis aquarumque decursibus, farinaris, mobili et immobili, cum ingressu et egressu, et watriscafo^c, et vassallos vi, cum tribus puellis, et silvam in loco Hulislaum, et quicquid mihi ibidem legitime provenit; et in alio loco, dicto Neopurdum, terras, et silvas, et quicquid ex matre mea ibi possidere visa sum, hoc tibi do, donatumque perennis temporibus volo. Si quis vero, quod futurum esse non credo, ego ipse aut ullus de heredibus aut propinquis nostris, seu quolibet extranea aut opposita persona, quæ contra hanc nostram confirmationem, quam nos pro divino intuitu vel animæ nostræ remedio fieri aut firmare rogavimus, venire voluerit aut infringere, et ista carta ei ostensa fuerit ad relegendum, et se ex hoc compescere noluerit, inprimitus iræ Dei omnipotentis incurrat offensam, et a liminibus sanctorum efficiatur extraneus, et inferat tibi, una cum cogente fisco, auri libras v, argenti pondo x; et nec sic quod repetit evindicare valeat, sed firma et immobilis hæc nostra donatio permaneat adstipulatione subnixâ.

Actum publice in loco Calæ, iv Calendas Augusti, anno xvi regni domini nostri Childeberti, gloriosissimi regis, cum testibus Ansaldo, Folebaldo, Aengelberto, Roberto, Adlefo, Werengato, Nanduino, Wigberto. — Ego Laurentius, presbyter, rogante Bertilende, illustri femina atque Deo consecrata virgine, scripsi et subscripsi.

VIII.

Charta qua Ansbaldus, monachus, W. (Willibrordo) episcopo dona confert^d (ann. 711).

In Christi nomine; dilectissimo et sanctissimo patri W. pontifici, Ansbaldus monachus, filius Wigibaldi quondam, donator. Leges et jura sinunt et convenientia sæcularium personarum est ut de rebus suis propriis unusquisque quod facere voluerit liberam habeat potestatem, et hoc solemnî scriptura temporum serie, firmetur. Quod cum ita est, ego Ansbaldus, perpendens in mente mea fragilitatem præsentis vitæ, cogitavi aliquid de rebus meis tibi pro remedio animæ meæ seu orationum tuarum lucro dare et delegare, quod et ita facio. Hoc est, quod

rio, pag. 107, asserit terram salicam de qua agitur in hac lege, Eccard. 61, Feuerbach. 59, Schilter. 92, Herol. 62, nihil aliud esse quam terram quæ ad salam sive domum curtis præcipuam pertinet. Cuius sententiæ, etsi summo viro de Montesquieu placuerit, assentiri non possum. Sed de hoc argumento disserendi hic non est locus.

^c Vide quæ de hac voce dicta sunt pag. 280, annot. 2. Originem ducere videtur ex Saxonico Water et Scalf, significareque, ut scribit Hontheimius, piscinam seu reservatorium aquaticum.

^d Ex chartario Epternacensi eruit Martenius, Ampl. collect. t. I, col. 18; ad fidem Martenii recedit Hontheimius, Hist. Trevir. dipl. t. I, pag. 107. Ansbaldus videtur frater Bertilendis monialis, cujus chartam supra, pag. 284, recudimus, filia Wigibaldi, qui hic dicitur Ansbaldi pater. Alteram ejusdem Ansbaldi chartam proferemus, pag. 291, qua eidem Willibrordo nova dona largitur. Hæc confirmant tunc id moris fuisse ut personæ Deo sacratæ avitis bonis fruerentur, et liceret ipsis ea dono tradere.

tibi dono in loco Haeslaos, in pago Texandriæ super fluvio Dudmala, totum ad integrum, quod mihi genitor meus Wigibaldus quondam hereditario jure dereliquit, vel quicquid ego ibidem juste laborare v. sus sum; hoc est, casis, curticiis, campis, pratis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, cum watriascafo^a, et aratoria terra, mobili cum immobili, cum manentibus ibidem aspicientibus, x servientes gasfergarias^b, hochofinnas, cum ingressu et egressu, cum omnibus adjacentiis, a die præsentis tibi ad integrum dono, donatumque perennis temporibus esse volo: hoc habeas, teneas, possideas, atque defendas, tutisquo possidendum derelinquas, vel quicquid exinde facere volueris liberam potestatem habeas. Si quis vero, quod futurum esse non credo, ego ipse aut ullus de heredibus aut propinquis nostris, seu quælibet extranea aut opposita persona, quæ contra hanc nostram confirmationem, quam nos pro divino intuitu vel animæ nostræ remedio fieri aut firmare rogavimus, venire voluerit aut infringere, et ista carta ei ostensa fuerit ad relegendum, et se ex hoc compescere noluerit, inprimis iræ Dei omnipotentis incurrat offensam, et a liminibus sanctorum efficiatur extraneus, et inferat tibi, una cum cogente fisco, auri libras v, argenti pondo x, et nec sic quod repetit evendicare valeat, sed firma et immobilis hæc nostra donatio permaneat, ad stipulationem subnixæ.

Actum publice in monasterio Suestra, anno i Dagoberti regis^c, die viii Calendarum Novembrium.— Ego Laurentius, indignus presbyter, rogante Ansbaldo Dei servo, scripsi.

IX.

Charta qua Ansbaldus monachus Willibrordo episcopo nova dona confert in pago Texandriæ^d (ann. 712).

In Christi nomine, domno sanctissimo ac beatissimo Patri Willibrordo, Ansbaldus servorum Dei fauulus. Dum quisque in præsentis sæculo conversari videtur, cogitare debet quatenus animæ suæ consolationem pro eleemosyna sanctorum locorum vel orationum subsidia hic acquirere possit dicente Domino: *Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis.* Et iterum: *Sicut aqua extinguunt ignem, ita eleemosyna*

^a Idem ac watriascafo, de quo vide annot. 2, pag. 280.

^b Honthheimius, ubi supra, gasfergarias interpretatur pomaria; hochofinnas, forte alta arboreta, forte patulæ.

^c Unanimi chronographorum consensu, obitus Childeberti, cui successit Dagobertus, anno 711 assignatur, ut notat Longuercus, Annal. Francic., ad calcem t. II, Collect. script. rer. Franc. pag. 697; diem docet chronicon Medardense, in Spicil. Dacher. t. II, pag. 783, scilicet 18 Kal. Maii (14 Aprilis).

^d Qui in formula initiali Ansbaldus dicitur, in chartæ contextu appellatur Ansbertus, filius Willibaldi; omnino legendum Ansbaldus filius Wigibaldi, frater Bertilendis, Wigibaldi filie. Martenius, Ampl. coll. t. J, col. 19, recte huic chartæ genuinum Ansbaldi nomen præfixit. Ilanc deprompsit ex Epternacensi monasterio.

^e Watriascafum interpretatur Honthheimius, Histor. Trevir. t. I, pag. 107, not. piscinam, seu reservatorium aquaticum. Vide pag. 280 et 289, annot. 2.

^f Quæ tibi de.unt repentina esse monet Martenius

extinguit peccatum. Quapropter ego Ansbertus, filius Willibaldi quondam, dono pro remedio animæ meæ, et pro retributione æternæ salutis seu orationum tuarum, tibi domno patri ac pontifici, aliquid de rebus meis propriis in pago Texandriæ, loco Diesse, casatas vi cum sala, curticle meo cum vi mancipiis et infantibus eorum, Hos tibi cum omni peculiare suo, cum omni integritate trado, casis, curtilibus, campis, pratis, pascuis, silvis, aquis aquarumque decursibus, et aratoria terra, mobili et immobili, cum egressu, vel ingressu, vel watriascafo^e. Item, do tibi in pago Texandriæ, loco Levellaus, super fluvio Dudmala, casatas vii cum sala et curticle meo, cum viii mancipiis, et uxoribus et infantibus eorum, cum casis, curticiis, campis, pratis, pascuis, silvis, aquis aquarumque decursibus, et aratoria terra, mobili et immobili, ingressu et egressu. Si quis vero^f, etc.

Actum publice Waderloe, Cal. Junii, anno ii Dagoberti regis. Ego Ansbaldus monachus^g hanc chartam a me factam relegi et propria manu subscripsi.

X.

Charta qua Aengelbertus W. (Willibrordo episcopo) donat id quod possidebat in pago Texandriæ, in loco Ercsloch, et in loco de Osne^h (ann. 713).

In Christi nomine, domno sanctissimo et dilectissimo patri W. episcopo, Aengelbertus, filius Dagoberti quondam, donator. Dum leges et jura sinant, et convenientia Francorum est ut de facultatibus suis quisque quod facere voluerit liberam habeat potestatem, et necesse est ut quisquis pro incerto hujus vitæ exitu de rebus suis ad Dei partem aliquid committat, ut per hoc indulgentiam facinorum percipiat; idcirco ego Aengelbertus, cum consilio et licentia fratris mei Verengaoti, pro remedio animæ suæ seu retributione æternæ, aliquid tibi, domne Pater et pontifex, de rebus meis donandum decrevi, quod et ita feci. Hoc est, in pago Texandriæ, in loco Ercsloch, quod mihi ex paterno jure legitime provenit; hoc est casatas tres, cum sala et curticle meo, quod ad præsens habere visus sum; tria mancipia cum uxoribus et infantibus; et, in loco de Osne, casatam ex præcedentibus chartis. Vide ejusdem Ansbaldi chartam, pag. 289.

^g An proprie monachus fuit Ansbaldus, qui priori charta dum se monachum appellat, uti se ait sæcularium jure. Vox monachus aliquando usurpabatur pro clerico. Hinc forte emendanda nota nostra priori chartæ subjecta. Non equidem, mea sententia, rectius quæstionem solvit vir clarus in prolegomenis, part. III, sect. 1, cap. 2, § 3.

^h Vulgavit Martenius, Amplis. collect. t. I, col. 19, ex chartario Epternacensi; recudit Honthheimius, Hist. Trevir. dip. t. I, pag. 108. Vides alteram ejusdem Aengelberti chartam, quam supra, pag. 281, reulimus, qua alia dona conferuntur eidem Willibrordo; vide et notas ei subjectas. Lectionem sequimur Martenii ex quo chartam mutuavit Honthheimius. Errore, ut videtur, typographico Honthheimius Aengelbertum scribit pro Aengelberto. Duplicis donationis Aengelberti memoria est in testamento Willibrordi infra edendo, pag. 319, corruptis aliquantulum nominibus locorum, ut ad hoc testamentum notabimus.

nam et mancipium, cum uxore et infantibus. Hæc omnia tibi a die præsentis trado atque transfundo, cum omni peculiari et integritate et adjacentiis eorum, hoc est casis, curtulis, silvis, terris, pratis, pascuis et aratoria terra, aquis aquarumque decuralibus, mobili et immobili, egressu et ingressu, et watriscafo; hæc omnia tibi do, donatumque esse perennis temporibus vole. Si quis vero, quod futurum esse non credo, ego ipse aut ullus de heredibus aut propinquis nostris, seu quælibet extranea aut opposita persona, quæ contra hanc nostram confirmationem quam nos pro divino intuitu vel animæ nostræ remedio fieri aut firmare rogavimus, venire voluerit aut infringere, et ista carta ei ostensa fuerit ad relegendum, et se ex hoc comescere noluerit, in primitus iræ Dei omnipotentis incurrat offensam, et a liminibus sanctorum efficiatur extraneus, et inferat tibi, una cum cogente fisco, auri libras v, argenti pondo x, et nec sic quod repetit evindicare valeat, sed firma et immobilis hæc nostra donatio permaneat, ad stipulationem subnixâ.

Actum publice loco de Osne, cal. Martii, anno ii regni domni nostri Dagoberti regis gloriosissimi. — Ego Aengelbertus hanc cartam a me factam relegi et propria manu firmavi, coram testibus, Verengaoto fratre meo, Volebaldo, Framundo, Æunlao, Adlefo, Nandino. — Ego Docfa presbyter, rogante illustri viro Aengelberto hanc cartam scripsi et subscripsi.

XI.

Charta qua Pipinus dux, eum matrona sua Plectrude, donat Willibrordo episcopo monasterium Suestrense (ann. 714).

Ego in Dei nomine illustre vir Pippinus, filius Ansgilli quondam, et illustris matrona mea Blietrudis, filia Hugoberti, intuitu timoris Dei, et animæ nostræ remedio cogitantes ut oratorium ac cellam in honore Salvatoris et sanctorum Petri et Pauli, vel ceterorum apostolorum, et reliquæ sanctorum, mansionile Suestra, sium in pago Mosariorum super fluviolo Soesira, quod Blietrudis dato pretio ab Albertico et Haderico comparavit, a novo fundamine edificare deberemus, quod ita et fecimus, et ipsam mansionile ad ipsam cellam delegavimus; placuit

* Sæpius editum instrumentum, ex archivo Epternacensi depromptum, exstat apud Miræum, Opera diplom., t. III, pag. 286; Martenium, Ampliss. collect. t. I, col. 20; Honthelmium, Hist. Trevir. dipl. t. I, pag. 109; Calmetum, Histor. Lothar. t. II probat. pag. 89, Bertholetum, Hist. Luxemb. t. II, probat. pag. 27, et in Coll. script. rer. Franc. t. IV, pag. 689. Memoratur a Browero, Histor. Trevir. t. I, pag. 361, qui illud in Epternacensi monasterio se legisse testatur. Nos ex apographo recudimus, reposito in chartophylacio nostro, et accurate collato cum chartulario Epternacensi quod librum aureum vocant, fol. 36, v°, exarato exeunte sæculo XII. Hæc charta patet Pipinum Heristallium, Alpaide dimissa, uxori suæ Plectrudis seu Blietrudis paulo ante obitum suum reconciliatum fuisse. Vide supra pag. 213 et 246. Obiit Pippinus sub finem anni 714, quo hæc ipsa charta data est. Jam a pluribus annis conditum fuerat monasterium super fluviolo Suestra, unde Suestrense dictum fuit; nam supra, pag. 289, edidimus chartam

A nobis ut apostolico patri Willibrordo episcopo ipsam basilicam tradidissemus, quod ita et fecimus, in eo modo ut ibidem fratres peregrinos vel alios Deum timentes congregare debeat. Et illud nobis inserendum placuit ut, cum ipse Willibrordus de hac læce migraverit, ipsi fratres quem inter se elegerint sibi constituent abbatem, in ea ratione ut nobis vel filio nostro Grimoaldo et filiis suis, vel filiis Drogonis, nepotibus nostris, in omnibus fidelis appareat, et ibidem secundum ordinem sancte degat, et sub nostre mundiburdio et ipsius Grimoaldi filiorumque suorum et Drogonis, nepotum nostrorum, defensione persistere debeat; et, si quis Deum timentium, tam de parte nostra, quam de reliquis hominibus, de rebus suis eis aliquid condonaverit, Deo propitio, eis proficiat in augmentis. Si quis vero, quod minime credimus esse futurum, heredum vel proheredum nostrorum, vel quælibet opposita persona, contra hanc donationis cartulam venire temptaverit et eam infringere conaverit, primitus iram Dei omnipotentis incurrat, et sanctorum angelorum, et a liminibus Ecclesiæ alienetur, partemque habeat cum Juda et ultione Ananiam et Saphiræ, vel lepra Ciezii percutiatur; insuper inferat fisci juribus auri libram unam, argenti pondo decem; nec sic quod repetit evindicare valeat, sed firma et immobilis hæc donatio perennis temporibus permaneat.

Actum Bagoloso villa publice, die secundo Martii, anno iv regni domni nostri Dagoberti regis. Et quia nos, propter ægritudinem, in ipsa carta scribere non potuimus, Blietrudem conjugem nostram rogavimus, et potestatem dedimus, ut ipsam firmare ad nostram vicem deberet; quod ita et fecit, et qui subscriberent vel signarent in præsentis rogavimus. Blietrudis. — Blendumea abbatisa. — Helmoinus. — Remigius. — Chrodoaldus. — Geraldus, Adalbertus, abbates. — Chammingo comes. — Crodegerus. — Ego Adricharius, jussu domini mei Pippini et Plectrude, hanc donationem scripsi et subscripsi.

XII.

Charta qua Hedenus dux Willibrordo apostolico viro dona confert (ann. 716).

Ego in Dei nomine illustre vir Hedenus dux dono

Ansbaldi cujusdam, quæ primo Dagoberti anno data dicitur in monasterio Suestra. Hoc monasterium, situm in ducatu Julienti, postea in collegium nobilium canonicarum conversum est, de quo vide Novam Galliam Christianam, t. III, pag. 996. Scriptorum chartularii oscitantia notanda est, qui uxorem Pippini aliquando Blietrudem aut Blietrudem, aliquando rectius Plectrudem appellat.

* Exstat apud Martenium, Ampliss. collect. t. I, col. 22, et Bertholetum, Hist. Luxemb. t. II, probat. pag. 28, ex chartario Epternacensi; apud Eckardum, Franc. orient. t. I, pag. 323; Calmetum, Hist. Lothar. t. II, probat. pag. 110, et Honthelmium, ex Martenio. Ad fidem Martenii recudimus; lectiones varias Bertholeti, Hist. Trevir. dipl. t. II, pag. 111, inter uncas ascribimus. De Hedenno vide quæ diximus in notis nostris ad chartam aliam ejusdem, pag. 263, qua eidem Willibrordo alia dona conferbat anno 701.

a die presenti, pro Dei timore et mercedis mei augmento, donatumque in perpetuum esse volo, domino et in Christo Patri Willibrordo in meo quod respicit ad Hamulo castellum, ubi et [Berth., etiam] cogito Dei misericordia, per ipsius apostolici viri consilium, monasterium construere, in parte occidentali, super fluvio Sala, in pago Salvense, tam campis, quam pratis, pascuis, silvis, aquis, aquarumque decursibus, ipsas res quas pater meus et mater mihi [B., mea] dereliquerunt cum servis et ancillis viii, quantumcumque ibi habere videor, totum et ad integrum trade atque transfundo, ut quicquid inde facere voluerit, liberam in omnibus habeat potestatem. Si quis vero, quod futurum esse non credo, etc. — Actum publice, Hamulo castello, anno i Chilperici regis, xiv Calendas Maias. Cato comes. Sigericus comes. Ego illustre vir Hedeus dux donationem [B., hanc donationem] fieri volui et subscripsi cum Theodrada conjugē mea. Ado, nutriticus Hedeni, et Tiringus, filius Hedeni [donant hæc quatuor voces ap. Berth.], Adogoto [B. Adagelo], Hererico. Ego Richisus [Richarius] clericus rogatus scripsi et subscripsi.

XIII.

Charta qua Arnulfus dux, Drogonis ducis filius, donat monasterio Epternacensi quicquid sibi a Patre suo obveniat in villa Bollane^a (ann. 716).

In nomine Domini Dei nostri Jesu Christi. Ego Arnulfus dux, filius Drogonis quondam ducis, pro animæ meæ remedio et æterna retributione, dono per hanc cartulam testamenti ad monasterium Epternacum [Berthol. Epternacum], quod est constructum in honore sanctorum Petri et Pauli super fluvio Sura, ubi W. [Berth., Willibrordus] episcopus præesse videtur, in villa Bollana, hoc est, tam casis, mansis, campis, pratis, silvis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, mancipiis ibidem aspicientibus quantumcumque in villa [B., ipsa villa] Bollane mihi legibus obvenit, meam portionem in integrum dono atque trado, ut a presenti die ipsam rem mo-

^a Vulgata a Martenio, Ampliss. collect. t. I, col. 21, et Bertholeto, Hist. Luxemb. t. II, prob. pag. 27, ex archivo Epternacense; a Calmeto, Hist. Lothar. t. II, prob. col. 89, et Honthelmio, Hist. Trevir. dipl. t. I, pag. 110, ex Martenio. Juxta Martenii lectionem recudimus, adhibitis inter parentheses ex Bertholeto discrepantiis. Arnulphi ducis, qui fuit ducis Drogonis filius et Hugonis sacerdotis frater, memoria est in charta ejusdem Hugonis, quam supra edidimus, pag. 301, et cum Gointio de falso damnavimus. Ipsi quoque Arnulphi chartam exhibuimus, ad annum 706, pag. 275, quam non melioris notæ duximus. Nullum autem subest in charta quam nunc promittimus falsi indicium unde ipsam spuriam nobis pronuntiare fas sit. Imo huic chartæ concinit alia charta, quam proximam edimus, a Carolo emissam filio Pipini et nepote Drogonis. Hac Carolus ejusdem villæ Bollanæ partem quæ ipsi hæreditario jure cesserat, Epternacensi monasterio donat, cui partem suam Arnulphus, ejus patruus, concedit instrumento de quo agimus. Annus autem primus regni Chilperici III a mense Junio anni Christi 715 ad eundem mensem anni 716 protenditur.

^b In Bertholeto desunt parentheses inclusa.

^c Ineditam vulgamus ex apographo quod domnus

A nachi possideant [B., habeant, teneant et possideant] et suis possidendum derelinquant. (Si quis vero, quod fieri non credo, nos aut aliqui de heredibus nostris vel ulla opposita persona contra hoc testamentum venire tentaverit aut emutare voluerit, in primis a sanctis Petro et Paulo excommunis fiat, et insuper inferat fisco auri libras duas, argenti pondus æris, et quod repetit non valeat evindicare^b.) Et, ut hoc testamentum [B., testamentum meum] apud locum sanctum firmum et stabile permaneat, manu propria subterscribimus, et testes qui subscriberent vel signarent in presenti rogavimus, stipulatione subnixæ.

Actum publice castro Bedense [B., Bedeese], anno i Chilperici [B., domini nostri Chilperici] regis.

XIV.

Charta qua Carolus, Pipini filius, monasterio Epternacensi concedit quicquid habet in Bollumvilla^a (ann. 717).

In Dei nomine, Karolus. Pro Dei intuitu, vè æterna retributione, et pro animæ meæ remedio, dono ad ecclesias sancti Petri et sancti Pauli cum sociis eorum, villam quæ vocatur Bollumvilla sive Bolluntorf, quantumcumque mihi ibidem obvenit de genitore meo Pippino, quod contra allodiones meos recepi, totum ad integrum dono atque transfundo, terris, silvis, campis, pratis, mancipiis, ecclesiis, aquis, aquarumque decursibus, mobilibus et immobilibus, totum ad integrum, quantumcumque mihi ibidem obvenit, in ea ratione ut ab hac die ipsa ecclesia habeat, teneat, possideat, vel quicquid inde facere voluerit liberam et firmissimam in omnibus habeat potestatem; et, si ego ipse, aut ullus de heredibus vel pro heredibus meis, vel quælibet opposita persona, contra hanc donationem vel testamentum venire temptaverit, vel emutare voluerit, in primis a sancto Petro et sancto Paulo excommunis fiat et sociis eorum, et iram Dei incurrat, et insuper inferat illis ecclesiis et fisco auri libram unam, ar-

Colloz expressit ex chartulario Epternacensi cui nomen inditum est *Liber aureus*, et in chartophylacio nostro deposuit. Deest anni nota, sed huic exscriptor præfixit annum 717, forte ad fidem ipsius chartularii. Certe huic anno satis commode alligari potest charta hæc: Carolus enim, filius Pipini, jam patre suo orbatus fuerat cum hanc chartam emisit; obiit autem Pipinus anno 714; Carolus anno 715 fuit divino auxilio liberatus a custodia in quam a noverca sua fuerat conjectus, et, non multo post, thesauros suos novercæ suæ eripuit. Ergo satis probabiliter conjici potest, ineunte anno 717, Carolum concessisse SS. Petri et Pauli Ecclesiæ, id est Epternacensi, partem vitæ hæreditatis quæ ipsi obveniat in Bollumvilla; qui locus videtur idem esse cum Bollana villa, cujus altera pars ex paterna hæreditate cesserat Arnulpho Caroli patruo, Pipini scilicet fratri, et quam ab eodem concessam vidimus, pag. 310, eidem Ecclesiæ. [In errorem incidisse videtur clarus vir: non Arnulphus Caroli, sed Carolus Arnulphi, patruus erat, scilicet frater Drogonis, cujus Arnulphus filius erat. Hic Arnulphus non frater; sed nepos Pipini (Heristalli) fuit.]

genti pondo duo coactus exsolvat, et quod repetit non evuldicet, sed præsens donatio omni tempore firma et inviolata permaneat, stipulatione submixta.

Actum publice, in villa quæ vocatur Fidiacus, die mensis Februarii vigesimo tertio.

XV.

Charta qua Carolus, majordomus, dona confert monasterio intra muros Trajecti castri constructo^a (ann. 722).

Ego in Dei nomine, illuster vir Carolus, majordomus, filius Pippini quondam, cogitans casum humanæ fragilitatis, qualiter peccata possim abluere, et donante Deo ad æterna gaudia pervenire, idcirco donamus a die præsentis per hanc paginam testamenti, et donatum in perpetuum esse volumus, hoc est ad monasterium, quod est intra muros in Trajecto castro situm, constructum; ubi et apostolicus vir D. et in Christo Pater noster Willebrordus archiepiscopus, sub sanctæ conversationis cœnobitali ordine custos præesse videtur, omnem rem in fisci ditionibus, quicquid in ipso Trajecto castro, tam infra muros quam a foris, cum omnibus adjacentiis vel appenditiis, cum illo pascuo Graveningo, vel quicquid ibi fiscus ad præsens habere videtur, omnia et ex omnibus, totum et ad integrum, cum omni re quæsita et inquisita, et similiter villa vel castro nuncupante Fethna, situm in pago Insterlaco, cum omni jure et soliditate sua, omnes adjacentias vel appenditiis, quod tam ad ipsam villam Fethnam castrum, vel etiam ad jamdictum Trajectum castrum, ut diximus, aspicere vel pertinere videtur, cum omni integritate eorum, quicquid dici vel nominari potest, hoc est, una cum mansis, terris, casis, domibus, ædificiis, accolabus, luitis^b, mancipiis, campis, pratis, pascuis, silvis, aquis aquarumque decursibus, gregis cum pastoribus utriusque generis et sexus, mobilibus et immobilibus, totum et ad integrum, ut diximus, a die præsentis, ad ipsum monasterium, vel ad ipsam casam Dei tradimus, atque delegamus, perpetualiter in Dei nomine ad possidendum, ita ut ibidem omni tempore pro nostra mercede proficiat in augmentis. Et quicquid exinde patres ante jamdicti monasterii, vel rectores, pro eorum opportunitate facere decreverint, liberam et firmissimam in

^a Vulgavit Will. Heda, *Histor. Utraject.* pag. 28; ad cujus fidem recuderunt Miræus, *Opera dipl.* t. I, pag. 491; Cointius, *Annal.* t. IV, pag. 683 et seq. et Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 697. Monet Mabillonius, *Annal.* t. II, pag. 69. Carolum, more regio, titulum viri illustri affectare, inverso tamen verborum ordine: hic enim dicitur *illuster vir*, et sic post ipsum alii majores domus: quod observandum duxerunt auctores *Diplomaticæ novæ*, t. IV, pag. 616. Et certe Pipinus, dum fuit majordomus, *illuster vir* dicebatur; cum regis titulum assumpsit, *vir illuster* dicitur est. Animadvertit Cointius, ubi supra, Ebrwinum notas chronologicas repetere non ab annis majoratus sui, sed ab annis regni Theodorici. Ecclesia de qua in hac charta agitur, ut notat Cointius, ubi supra, n. 535, ipsa est Trajectina ecclesia, quam condiderat Willibrordus an. 697.

omnibus habeant potestatem. Si quis vero, quod futurum esse non credimus, sive nos ipsi, vel aliquis de hæredibus vel pro hæredibus, seu qualibet opposita vel extranea persona, qui contra hanc donationem, quam nos pro divino intuitu et animæ nostræ remedio, ad instar testamenti fieri et affirmari decrevimus, venire aut agere, vel eam infringere conaverit, in primis iram Dei cœlestis incurrat, a liminibus sanctorum vel consortio Christianorum efficiatur extraneus; insuper inferat, una cum socio fisco nostro, auri libras quinque, argenti etiam pondera decem coactus exsolvat, et quod repetit evuldicare non valeat, sed præsens donatio, ad instar testamenti a me facta, omni tempore firma et stabilis permaneat, cum stipulatione submixta.

Actum Herestallio, villa publica, ipso die Kalend. Januarii, anno II regnante glorioso domino Theodorico rege. Signum illustri viri Karoli majordomi, qui hanc donationem fieri et affirmari rogavit. Signum Karolomanni filii ejus. Signum Garionis. Signum Odonis. Signum Baldrici. Signum Abbonis. Signum Engilbaldi.

XVI.

Charta qua Carolus, majordomus, villam r. 1221 donat Willibrordo episcopo et basilicæ (Utrajectinæ) sancti Salvatoris^c (ann. 726).

Ego in Dei nomine inluster vir Carolus, majordomus, filius Pippini quondam, cogitans casum humanæ fragilitatis, qualiter peccata abluere possim, et donante Deo ad æterna gaudia pervenire, idcirco cedo a die præsentis per hanc paginam testamenti^d, pro redemptione animæ meæ, donatumque in perpetuum esse volo, in loco nuncupante Marithaime, ubi castrum fuit, ad basilicam quæ est constructa in honore Salvatoris Domini nostri Jesu Christi, et beatæ Mariæ genitricis Dei, sed et beatorum apostolorum Petri et Pauli, omniumque apostolorum, sanctique Joannis Baptistæ vel cæterorum sanctorum noseitur esse ædificata, quæ est sita in pago Bathua, villam juris nostri nuncupatam Eliste, in ipso loco Marithaime, quantumcumque ibi habuit vel possedit Everhardus, dum ipse infidelis regi apparuit, et in regis Francorum infidelitate foris patria ad infideles se sociavit, et propter hoc omnes res suæ in fisco regali fuerunt redactæ, quas gloriosus rex Hildeber-

^b Idem qui in cæteris documentis nuncupantur *luiti*, vel *lidi*; vid. annot. 2, pag. 273.

^c Vulgavit Wilhelmus Heda, *Hist. episc. Utraject.*, pag. 30; recuderunt Miræus, *Opera diplom.* tom. I, pag. 492; Cointius, *Annal.* t. IV, pag. 741, Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 705, ex Heda omnes. Observat Cointius Carolum in hoc instrumento nec principis Francorum nomen affectare, nec notas chronologicas ab annis majoratus sui sumere, sed ab annis regni Theodorici IV. Adde eundem Carolum dici *inlustrem virum*, non *virum inlustrem*, ut mos erat regibus Francorum; quod cum jam alias, pag. 334, de ipso notaverimus, id non temere accidisse existimare fas est.

^d Vide, quoad hanc vocem, *chartam testamenti*, quam scripsi supra, pag. 329.

tus genitori nostro Pippino de suo fisco et ex largi-
tatis suæ munere concessit, mihiq; genitor meus
Pippinus jure hereditario in proprietatem concessit
supranominatam villam Eliste, quæ alio nomine
Marithaine voca a, quicquid supradictus Everhardus
ibi possedit, una cum mansis, terris, casis, domibus,
sylvis, campis, mancipiis utriusque sexus, pratis,
pascuis, aquis aquarumque decursibus, mobilibus
et immobilibus, totum et ad integrum : hæc omnia
tradimus ad præsentem ecclesiam, et quicquid Ever-
hardus habuit in Bathna vel possedit; ea ratione,
ut dominus Willibrordus episcopus præfatas res in
jus et dominium suum recipiat suorumque successo-
rum, in Dei nomine ad possidendum, ita ut ibidem
omni tempore proficiat in augmentum pro remedio
animæ meæ. Si quis vero, quod futurum esse non
credo, contra hanc traditionis chartam, aliquam
injustam interpellationem facere voluerit, inprimis
iram Dei omnipotentis incurrat, et a liminibus sanc-
tæ Dei Ecclesiæ efficiatur extraneus, et sit anathe-
matizatus, sitque maledictus eadem maledictione
quæ descendit super Dathan et Abyron, quos terra
vivos absorbit; et quod repetit evindicare non va-
leat; sed præsens traditio, ad instar testamenti a
nobis facta, omni tempore firma et stabilis perma-
neat, stipulatione subnixâ.

Actum Tulpiaco castro publico, mense Julio, nona
die, anno sexto regnante glorioso rege Francorum
Theodorico. Signum Karoli illustris viri, qui hanc
traditionem fecit, et affirmari rogavit. Signum
Saleconis comitis. Signum Folcarii comitis. Signum
Bergetesionis comitis. Signum Maginbarii comitis.
Signum Luidolphi. Signum Odonis. Signum Agilo-
nis. Signum Herigeri comitis. Signum Erkenfridi
comitis, qui advocatus fuit episcopi, et hanc tradi-
tionem manu sua cum domino suo suscepit ^a.

Aldo clericus, jussus a domino meo Karolo, scri-
psi et subscripsi hanc testamenti chartam in Dei no-
mine felici er. Amen.

XVII.

Charta qua Rohingus et uxor ejus Bebelina Willibrordo episcopo donant ecclesiam sanctorum Petri et Pauli in Antwerpo ^b (ann. 726).

Credimus mercedis luca conquirere, si aliquid
de rebus nostris, pro peccatis nostris redimendis,
sacerdotibus Dei conferimus. Igitur ego in Dei no-
mine Rohingus et conjux mea Bebelina donamus
apostolico domino et Patri nostro Willibrordo epi-
scopo, donatumque in perpetuum esse volumus, hoc

^a Nullam huc usque reperi donationis chartam in qua mentio sit acceptationis a donatario factæ.

^b Vulgavit Miræus, Opera dipl. t. I, pag. 40, ex Epternacensi tabulario; ex Miræo Coitius, Annal. t. IV, pag. 742. Recuderunt Honthemius, Histor. Trevir. diplom. t. I, pag. 114, et Bertholetus, Hist. Luxemb. t. II, pr. bat. pag. 32, omnia in violatores imprecatione. Rohingus alias Raehingus scribitur, ut monet Miræus; et sic legitur apud Honthemium. Ecclesia sanctorum Petri et Pauli, de qua hic agitur, sita est, teste Miræo, in veteri oppido seu burgo Antwerpensi, haud procul a ripa Schaldis. Donum

est, ecclesiam quæ constructa est infra castrum Ant-
werpis, super fluvium Scalde, quam dominus Aman-
dus pontifex, in honore sanctorum Petri et Pauli,
apostolorum principum, vel ceterorum sanctorum
construxit; et nos pro ipsa ecclesia, vel quidquid
ibidem aspicere videtur, venerabili viro Firmino,
abbati de monasterio Quorcolodora ^c, locellum no-
strum nuncupatum Tumme in concambio dedimus;
et nos postea a die præsentis jam dictam ecclesiam,
una cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, man-
cipiis, mansis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis
aquarumque decursibus, adjacentiis, appendiciis ibi-
dem aspicientibus, farinariis, peregibus cum pastori-
bus, mobilibus et immobilibus, reacquisita et inacqui-
sita, totum et ad integrum quidquid dici vel nomi-
nari potest, tam de dote quam de comparato, vel de
qualibet re ad nos noscitur pervenisse, nos a die præ-
senti, suprascripto domino Willibrordo donamus atque
tradimus; et illud telonium quod ad partem nostram
ibidem venerat, hoc est, illam tertiam partem, ad
integrum ei concessimus atque donavimus, in ea
ratione ut ibi thus vel luminaria debeant esse pro-
curata, et presbyteri qui ibi serviunt pro peccatis
nostris Domini misericordiam debeant exorare; et
ut ipse suprascriptus dominus Willibrordus ipsam
ecclesiam vel quidquid ibidem aspicere videtur seu
ipsum telonium habeat, teneat atque possideat,
dandi vel commutandi vel quidquid exinde facere
voluerit, liberam et firmissimam in omnibus habeat
potestatem. Si quis vero, quod futurum esse non
credo, heredum vel proheredum meorum, vel quæ-
libet opposita persona, contra hanc donationis char-
tulam venire tentaverit et eam infringere conatus
fuerit, primitus iram Dei omnipotentis incurrat et
sanctorum angelorum, et a liminibus Ecclesiæ aliene-
tur, partemque habeat cum Juda, et ultione Ananæ
et Saphiræ vel lepra Giezi percutiatur; insuper in-
ferat fisci juribus auri libras duas, argenti pondo
quinque; nec si quid repetit, evindicare valeat, sed
firma et immobilis hæc donatio perennibus tempori-
bus permaneat, stipulatione subnixâ.

Actum publice est hoc Weimodo, regia villa ^d,
cum fecit October dies viginti, regnante Theodorico
rege anno sexto.

XVIII.

*Testamentum Willibrordi episcopi, quo plurima dona
confert Epternacensi monasterio* ^e (ann. 726).

In Christi nomine. Oportet Christianos viam veri-
tatis agnoscere, per quam Creatori suo digne meri-

Willibrordo hæc charta collatum memoratur in Wil-
librordi testamento mox a nobis edendo, pag. 549.

^c Non aliunde cognitum monasterium Quorcolodora, ut animadvertit Mabillonius, Annal. t. II, pag. 76.

^d Villa regia Weidomus, ubi hæc charta data dicitur, ex hoc solo instrumento nota est, ut fatetur D. Germain in opusculo de villis regis, quod vilesis in sæpe laudato Mabillonii opere, de Re diplomatica, ad finem libri IV, pag. 342.

^e Edidit Miræus, Opera diplom. t. I, pag. 11, ex archivo Epternacensi; recusus exstat apud Coin-

tis suis servire possint, ut oblatio eleemosynarum eorum et devotio perveniat ad salutem, ipso summo dicente : *Date et dabitur vobis*, et : *Facite eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis*. Idcirco ego in Dei nomine Clemens Willibrordus episcopus, cogitans casum humanæ fragilitatis, qualiter peccata mea possum abluere, et donante Domino, ad æterna gaudia pervenire, dono a die præsentis, donatumque esse perennibus temporibus volo, hoc est, ad monasterium Epternacum, quod est constructum super fluvio Sura, in pago Brdensi, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et sanctorum Petri et Pauli apostolorum, et sancti Joannis Baptistæ vel ceterorum sanctorum, ubi ego ipse Clemens Willibrordus custos vel gubernator præesse videor, et, si Christo placet, corpus meum ibidem requiescere debet. Hoc est quod dono vel trado ad ipsum sanctum locum Epternacum : omnem rem vel villas sequi mancipia, quæ mihi ingenui Franci, pro amore eorum et salutis, tradiderunt vel condonaverunt. Similiter illas res, quas dominus Pipinus mihi condonavit, vel delegavit, seu matrona sua Plictrudis, sive filius suus dominus noster Carolus, major domus; quas res ipsas dominus Carolus, et genitor Pipinus, tam me vivente, quam de ista vita migrante, pro eorum mercede condonaverunt. Et illas alias res ex parte denomino, vel homines qui mihi eas tradiderunt, vel delegaverunt, id est, ut hæc scriptura solenniter, pro temporum serie, confirmare debeat. Et hi sunt homines nominibus his nominati : Robingus mihi condonavit vel tradidit ecclesiam aliquam, quæ est constructa in Antverpo castello, super fluvio Scalde, in pago Renensium, cum appendiciis suis, villas denominatas his nominibus, Bacwalde, Vinnelincheime, Furgalare, et in ipso castello Antverpo tertiam partem de illo teloneo. Et Heribaldus clericus mihi condonabat et tradidit ecclesiam aliam in pago Marsum, ubi Mosa intrat in mare, cum appendiciis suis, et mariscum unde herbices nascuntur. Et Angilbaldus mihi condonabat vel tradidit villam quæ vocatur Wadradoch, in pago Taxandro, super flumine Duthmala. Et Ansbaldus mihi condonabat vel tradebat omnem portionem suam in villa quæ vocatur Busloth, in pago Taxandrio. Et Bere-

tium, *Annal.* t. IV, pag. 743; Bertholetum, *Hist. Luxemb.* t. II, prob. pag. 33; Calmetum, *Hist. Lothar.* t. II, prob. col. 92; Hontheimium, *Hist. Trevir. dipl.* t. I, pag. 115, qui autographum hujus chartæ etiamnum Epternaci asservatum asserit. In hoc instrumento plures chartæ donorum Willibrordo collatorum memorantur, quarum quasdam supra retulimus, scilicet Pipini, pag. 298; Robingi, pag. 348 et 349; Ansbaldi, pag. 289 et 291; Engelberti,

A thinda, Deo sacrata femina, mihi condonabat, vel tradebat omnem portionem suam in villa Bobenschot, in pago Taxandrio. Et Henricus mihi condonabat in villa quæ vocatur Pieplo. Et Engelbertus mihi quondam donabat vel tradebat mihi omnem portionem suam in villa quæ vocatur Hinesloten, in pago Taxandrio. Item quod Engelbertus mihi condonabat vel tradebat villam quæ vocatur Alpheim, in ipso pago Taxandrio. Item Ansbaldus clericus mihi condonabat vel tradebat villam quæ vocatur Diosna, in pago Taxandrio, super fluvio Digena. Et Thiebaldus mihi condonabat vel tradebat ecclesiam aliquam quæ est in villa Montnahim, quæ Araride vocatur, cum appendiciis suis. Et illuster vir Hedenus mihi condonabat vel tradebat omnem portionem suam in villa quæ vocatur Aimistadi, super fluvio Wieltheo, in pago Turingasnes. Superius nominatas vel scriptas res ego Clemens Willibrordus trade atque transfundo ad illam casam Dei superius nominatam Epternacum, vel ad illam sanctam congregationem fratrum ibidem Deo servientium, ea vero ratione, ut quidquid de iisdem rebus superius nominatis facere decreverint, in omnibus habeant potestatem faciendi, ut et ibidem omni tempore pro nostra mercede, vel seniore nostro Carolo majore domus, seu eorum hominum qui mihi suas res tradiderunt, proficiant in augmentis. Et illud placuit nobis inserendum : si fuerit ullus de heredibus vel proheredibus meis, seu quælibet opposita aut extranea persona, seu judiciaria potestas, quæ contra hoc testamentum vel donationem meam quam ego Clemens Willibrordus episcopus sana mente plenoque consilio et devotione integra fieri jussi, venire aut agere, vel eam infringere voluerit, et, si ista charta ei ostensa ad relegendum fuerit præsentata, se ipse exinde compescere noluerit, inprimis iram Dei omnipotentis incurrat et sanctorum angelorum, et ab omnibus ecclesiis, vel consortio Christianorum efficiatur extraneus, et habeat partem cum Juda qui Dominum tradidit, et cum Dathan et Abiron quos terra vivos deglutivit; et insuper inferat cum socio fisco auri libras decem, argenti pondo quinquaginta coactus exsolvat, et quod repetit evindicare non valeat. Actum anno vi regnante Theodorico rege.

D 280 et 293, et Hedeni, pag. 263 et 308; Angilbaldi, pag. 265; Bertilendæ, pag. 284; Caroli Martelli, pag. 334 et 347; cæterorum non exstant instrumenta.

* Clementis cognomen Willibrordo inditum fuit a Sergio papa I, cum ipsum ordinaret archiepiscopum ad Frisiorum gentem mittendum, ut testatur Mabilonius, in Actis sanctorum ordin. sancti Bened., t. III, pag. 565.